

Descartes

Maria Aloni
ILLC-University of Amsterdam
M.D.Aloni@uva.nl

Theoretische filosofie 2013

February 25, 2013

Achtergrond: René Descartes

- ▶ Renatus Cartesius (1596 -1650), Franse filosoof en wiskundige
- ▶ Vader van rationalisme:
 - ▶ Rede als echte bron van kennis, niet ervaring
 - ▶ Wiskunde (deductieve methode) als ideaal van kennis
- ▶ Descartes' methode:
 - ▶ Filosofie als een soort universele mathematica waarin alles langs de weg van strenge deductie uit de eenvoudigste grondbegrippen (zekerheden, axioma's) wordt afgeleid (Foundationalism)
 - ▶ Wat is echter zeker?
Als je alles ga twijfelen, dan blijf toch iets waaraan je niet meer twijfelen kan [methodische twijfel]
- ▶ Structuur van deductie
 1. Radicale twijfel
 2. Ik besta als denkende ik (geest), niet als lichaam
 3. God bestaat
 4. Materiële dingen (inclusief mijn lichaam) bestaan
- ▶ Gevolg: dualisme geest vs lichaam

Meditationes

- ▶ Meditaties over de eerste filosofie (1641)
- ▶ Volledige titel: Meditaties over de eerste filosofie in welke het bestaan van God en de onsterflijke ziel worden bewezen;
- ▶ Latijn: Meditationes de prima philosophia, in qua Dei existentia et animae immortalitas demonstratur
- ▶ Meditationes II & VI
 - I wat we kunnen betwijfelen.
 - II waarom we beter met de geest bekend zijn dan met het lichaam.
 - III het bestaan van God.
 - IV over waarheid en onwaarheid.
 - V materiële dingen en Gods bestaan.
 - VI materiële dingen en het reële verschil tussen lichaam en geest.

Hoofdthema, kernbegrippen

- ▶ Hoofdthema's:

- ▶ II: Over de aard van de menselijke geest; dat deze beter te kennen is dan het lichaam
- ▶ VI: Over het bestaan van de materiële dingen en over het reëel onderscheid tussen geest en lichaam

- ▶ Kernbegrippen

- ▶ methodische twijfel: naar waarheid door systematisch aan alles te twijfelen (kwaadaardige bedrieger)
- ▶ het bestaan vs niet bestaan van ik/(God/)materiële dingen
- ▶ geest (ik als denkend ding) vs lichaam
- ▶ helder en duidelijk waarneming (geestelijk inzicht) vs zintuigelijk waarneming vs voorstelling
- ▶ ...

Hoofdargument/conclusies

Meditatie II

- ▶ Radicale twijfel
- ▶ Eerste zekerheid: *cogito ergo sum* (niet letterlijk hier)
- ▶ Dus ik ben, maar wat ben ik? Geen lichaam, wel een denkende ik, een geest
- ▶ Voorbeeld van was: lichaam als uitgebreidheid, helder en duidelijk waargenomen door geestelijk inzicht niet door zintuigen
- ▶ Geest beter te kennen dan het lichaam

Meditatie VI

- ▶ Mogelijkheid en waarschijnlijkheid van het bestaan van materiële dingen (voorstellen vs begrijpen)
- ▶ Argument onderscheiding geest en lichaam (dualisme)
- ▶ Argument voor het bestaan van materiële dingen
- ▶ Pragmatische functie van natuur (gevoelens, zintuigelijke waarnemingen, ervaring), geen cognitieve functie
- ▶ Geest en Lichaam: gescheiden maar nauw verbonden

Hoofdargument/conclusies: II

- ▶ Radicale twijfel: aan alles wat betwijfeld kan worden, wordt betwijfeld (p.45)

Toch zal ik . . . daarbij alles weglaten wat maar de minste twijfel toelaat, en doen alsof ik dat als totaal onwaar had bevonden. Ik zal doorgaan tot ik iets zekers zal kennen, of in elk geval voor zeker kan houden dat er niets zekers is, als ik niets anders kan vinden. (p.45)

- ▶ Descartes: prototypisch funderingsdenker (foundationalist).
Zie vraag 1.

Hoofdargument/conclusies: II

- Eerste zekerheid: *cogito ergo sum* (niet letterlijk hier)

[...] Ik ben er al van overtuigd dat er in de wereld helemaal niets is, geen hemel, geen aarde, geen geesten, geen lichamen; dan ligt het toch ook voor de hand dat ook ik er niet ben? Neen, want ik was er zeker wel, als ik ergens van overtuigd was. Maar misschien is er een onbekende bedrieger, uiterst machtig en uiterst slim, die mij opzettelijk misleidt. Maar dan moet ik er zeker ook zijn, als hij me misleidt. En hij mag misleiden zoveel hij kan, hij zal nooit bereiken dat ik niets ben, zolang ik denk dat ik iets ben. Dus daarom moet ik, na alles uit en te na te hebben overdacht, vaststellen dat deze uitspraak: *ik ben, ik besta (ego sum, ergo existo)* noodzakelijk waar is, iedere keer dat ik die zeg of in mijn geest denk. (p. 46)

Hoofdargument/conclusies: II

- Dus ik ben, maar wat ben ik? Geen lichaam, wel een denkende ik

Denken? Hier vind ik het: het denken bestaat; dus is het enige dat niet van mij kan worden afgenomen. Ik ben, ik besta; dat is zeker. Maar hoe lang? Natuurlijk zolang ik denk; want het zou wel eens kunnen dat ik plotseling helemaal ophoud te bestaan, als ik ermee ophoud enige gedachte te hebben. Nu neem ik niets aan dan wat noodzakelijk waar is; ik ben dus in strikte zin alleen maar een denkend ding, dat wil zeggen een geest, een gemoed, een verstand of een rede (p.47-48)

Maar wat ben ik dan wel? Een denkende ding. Wat is dat? Dat is iets dat twijfelt, begrijpt, bevestigt, ontkent, wil en niet wil, en verder iets dat voorstellingen heeft en ervaart. (p.49)

Hoofdargument/conclusies: II

- ▶ Voorbeeld van stukje was (eerst hard/koud, dan vloeibaar/warm)
 - ▶ Uitgebreidheid als essentie van lichaam; hard/koud, vloeibaar/warm zijn slechts attributen (niet blijvend)

Wat werd er nu dan toch zo duidelijk in de was gevat? Zeker niets van wat ik met mijn zintuigen van opnam; want alles wat eerst in werkte op mijn smaak, mijn reuk, mijn gezicht, mijn tastzin en mijn gehoor, is intussen veranderd, maar de was blijft [. . .] Laten we goed opletten en zien wat er overblijft, nadat we verwijderd hebben wat geen betrekking op de was zelf heeft. Er blijft niets anders over dan iets dat uitgebreid is, buigbaar en beweegbaar (p. 50-51)

- ▶ Essentie van lichamen door geestelijk inzicht (helder en duidelijk) waargenomen, niet door zintuigen [dus *a priori*, vraag 4]. Voorbeeld van kijken uit het raam:

Wat zie ik eigenlijk anders dan hoeden en kleren, waaronder automaten verstopt kunnen zitten? Maar ik oordeel dat het mensen zijn. Dus wat ik dacht met mijn ogen te zien, vatte ik alleen maar met mijn oordeelsvermogen, dat in mijn geest is (p. 52)

Hoofdargument/conclusies: II

- ▶ Geest beter te kennen dan het lichaam

... mij is nu bekend dat juist de lichamen niet door de zintuigen of door het voorstellingsvermogen, maar alleen door het verstand worden waargenomen, en dan niet op grond van aanraken of zien, maar alleen op grond van begrijpen. Daarom weet ik nu zonneklaar dat er niets gemakkelijker en evidenter door mij kan worden waargenomen dan mijn geest (p. 53)

[transparantie argument]

Hoofdargument/conclusies

Meditatie II

- ▶ Radicale twijfel
- ▶ Eerste zekerheid: *cogito ergo sum* (niet letterlijk hier)
- ▶ Dus ik ben, maar wat ben ik? Geen lichaam, wel een denkende ik, een geest
- ▶ Voorbeeld van was: lichaam als uitgebreidheid, helder en duidelijk waargenomen door geestelijk inzicht niet door zintuigen
- ▶ Geest kan helderer en duidelijker waargenomen worden dan lichaam

Meditatie VI

- ▶ Mogelijkheid en waarschijnlijkheid van het bestaan van materiële dingen (voorstellen vs begrijpen)
- ▶ Argument onderscheiding geest en lichaam (dualisme)
- ▶ Argument voor het bestaan van materiële dingen
- ▶ Pragmatische functie van natuur (gevoelens, zintuigelijke waarnemingen, ervaring), geen cognitieve functie
- ▶ Geest en Lichaam: gescheiden maar nauw verbonden

Hoofdargument/conclusies: VI

- ▶ Mogelijkheid en waarschijnlijkheid van het bestaan van materiële dingen
 - ▶ Het is mogelijk dat materiële dingen bestaan (ik kan ze helder en duidelijk waarnemen) (p. 86)
 - ▶ Het is waarschijnlijk dat ze bestaan (anders moeilijk te verklaren hoe het voorstellen zou kunnen optreden) (p. 88)
- ▶ Begrijpen vs voorstellen (p.86-87)
 - ▶ Begrijpensvermogen: wel wezenlijk onderdeel van geest; voorstellingsvermogen: geen wezenlijk onderdeel van geest
 - ▶ Begrijpen is voor Descartes een puur geestelijke activiteit; het bestaat erin dat de geest zich tot zichzelf wendt en over de ideeën die er al in aanwezig zijn reflecteert.
 - ▶ Bij het voorstellen echter probeert de geest vanuit de begrippen een beeld van lichamelijke dingen te vormen.
 - ▶ Hoewel het voorstellen van lichamelijke dingen lijkt te vereisen dat de geest met een lichaam verbonden is, is dit (nog) niet met zekerheid te stellen.

Hoofdargument/conclusies: VI

► Argument onderscheiding geest en lichaam (p.91, vraag 6)

En omdat ik in de eerste plaats weet dat alles wat ik helder en duidelijk begrijp zo door God gemaakt kan zijn zoals ik het begrijp, is het genoeg dat ik een ding in onderscheid van een ander helder en duidelijk begrijpen kan om zeker te zijn dat dit ene ook werkelijk van het andere verschilt, omdat het door God als iets afzonderlijks gesteld kan zijn [...] Hoewel ik misschien een lichaam heb dat heel nauw met me is verbonden, staat het toch vast dat ik van mijn lichaam daadwerkelijk onderscheiden ben en zonder dit kan bestaan, omdat ik aan de ene kant een helder en duidelijk idee van mijzelf heb voor zover ik een denkend en niet een uitgebreid ding ben, en aan de andere kant een onderscheiden idee van mijn lichaam heb, voor zover dat slechts een uitgebreid en niet een denkend ding is.

Hoofdargument/conclusies: VI

- ▶ Argument onderscheiding geest en lichaam (p.91, vraag 6)
 1. ik kan geest en lichaam helder en duidelijk begrijpen als verschillend [epistemisch]
 2. dus kan God ze zo gemaakt hebben ($\Diamond \text{geest} \neq \text{lichaam}$) [alethisch/metafysisch]
 3. dus zijn ze ook daadwerkelijk verschillend ($\text{geest} \neq \text{lichaam}$)
- ▶ Verondersteld:
 1. Alles wat ik helder en duidelijk begrijp zo door God gemaakt kan zijn zoals ik het begrijp
 2. Identiteit stellingen zijn noodzakelijk:
 - 2.1 $x = y \Rightarrow \Box x = y$,
 - 2.2 dus $\Diamond x \neq y \Rightarrow x \neq y$

Hoofdargument/conclusies: VI

- ▶ Argument voor het bestaan van lichamelijke dingen (p.92)
 - ▶ Ideeën van lichamelijke dingen zouden op drie manieren in de geest kunnen komen:
 1. doordat ze door die geest zelf worden voortgebracht,
 2. doordat ze door God in de geest worden opgewekt, of
 3. doordat de geest werkelijke indrukken vanuit lichamelijke dingen ontvangt.
 - ▶ De ideeën kunnen niet door de geest zelf worden voortgebracht, omdat het voortbrengen van deze ideeën geen begrijpen veronderstelt (wat immers de essentie van de geest is) en omdat ze onbedoeld en ongewild in de geest ontstaan.
 - ▶ De ideeën kunnen evenmin door God (of een ander bemiddelend wezen) in de geest worden opgewekt. We hebben immers een sterke neiging om te denken dat de ideeën daadwerkelijk aan lichamelijke dingen beantwoorden en geen manier om te ontdekken dat dit onwaar zou zijn; derhalve zou God een bedrieger zijn als hij de ideeën zelf in ons op zou wekken, wat gegeven zijn aard een ongerijmdheid is.
 - ▶ Zodoende blijft over dat de ideeën werkelijk door contact met lichamelijke dingen ontstaan, wat impliceert dat deze dingen bestaan.

Hoofdargument/conclusies: VI

- ▶ Natuur (gevoelens, waarnemingen) leert me dat
 - ▶ ik een lichaam hebt
 - ▶ geest en lichaam nauw verbonden zijn (schipper voorbeeld)
 - ▶ anderen lichamen bestaan (p.94)
- ▶ Andere zaken (bijv. dat in een groen lichaam diezelfde groenheid zit die ik ervaar) komen door gewoonte, kunnen ook onwaar zijn
- ▶ Pragmatische functie van gevoelens, zintuiglijke waarnemingen, geen cognitieve functie:

De natuur leert me daarom wel om te vermijden wat pijngevoel oproept en op te zoeken wat lustgevoel geeft en dergelijke. Het blijkt evenwel dat de natuur ons verder niet leert enige conclusie te trekken uit de zintuiglijke waarnemingen ten aanzien van de dingen buiten ons zonder voorafgaand onderzoek door het verstand. De waarheid weten lijkt immers alleen te slaan op de geest en niet op het samenstel. [...] De zintuiglijke waarnemingen, die door de natuur slechts gegeven zijn om mijn geest erop te wijzen welke daarvan prettig of onprettig zijn voor het samenstel waarvan de geest deel uitmaakt, ... (p.95)

Hoofdargument/conclusies: VI

- ▶ Lichaam en geest: twee zelfstandig substanties
 - ▶ Lichaam: weg te betwijfelen, niet helder en duidelijk waarneembaar, publiek, uitgebreid, deelbaar
 - ▶ Geest: niet weg te twijfelen, helder en duidelijk waarneembaar, privé, niet uitgebreid, niet deelbaar
- ▶ Hoe lichaam en geest elkaar kunnen beïnvloeden (p. 98):

Voorts ontdek ik dat de geest niet rechtstreeks beïnvloed wordt door alle lichaamsdelen, maar slechts door de hersenen, of misschien zelfs maar door een heel klein deeltje ervan, namelijk dat deeltje waarvan wordt gezegd dat het gemeenschappelijke zintuig er in zit (pijnappelklier?)

[zie prinses Elisabeth bezwaar tegen dualisme]

- ▶ Lichaam als machinerie van botten, zenuwen, etc waarin beweging met behulp van 'touwen' vanuit de hersenen aan de overige lichaamsdelen wordt doorgegeven (p.98)